

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

ANTONIO TIZZANO

της 18ης Μαΐου 2004¹

I — Εισαγωγή

1. Η Immigration Appellate Authority (επιτροπή εξετάσεως προσφυγών σε θέματα μεταναστεύσεως) του Hatton Cross (Ηνωμένο Βασίλειο) ερωτά το Δικαστήριο αν το κοινοτικό δίκαιο, υπό τις ιδιαίτερες και ασυνήθεις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, απαγορεύει σε κράτος μέλος να αρνηθεί τη χορήγηση άδειας διαμονής μακράς διάρκειας σε ένα κορίτσι μικρής ηλικίας, υπήκοο άλλου κράτους μέλους, που έχει ζήσει από τη γέννησή του στο έδαφος του πρώτου κράτους, και στη μητέρα του, υπήκοο τρίτου κράτους.

II — Το σχετικό κοινοτικό δίκαιο

2. Ως γνωστόν, το άρθρο 17 ΕΚ καθιερώνει την ιθαγένεια της Ενώσεως, η οποία προστίθεται στην ιθαγένεια του κράτους μέλους και συνεπάγεται, ειδικότερα, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 18 ΕΚ, πέραν των άλλων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που προβλέ-

πει η Συνθήκη, «το δικαίωμα [του πολίτη της Ενώσεως] να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στην παρούσα Συνθήκη και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή της».

3. Μεταξύ των κρίσιμων διατάξεων του παραγώγου δικαίου που αφορούν την κυκλοφορία και τη διαμονή, πρέπει να μνημονευθεί, πρώτον, η οδηγία 73/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1973, περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των υπηκόων των κρατών μελών στο εσωτερικό της Κοινότητας στον τομέα της εγκαταστάσεως και της παροχής υπηρεσιών (στο εξής: οδηγία 73/148)².

4. Το άρθρο 1 της οδηγίας ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Τα κράτη μέλη καταργούν, υπό τους όρους που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία, τους περιορισμούς στη διακίνηση και στη διαμονή:

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

2 — ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 14.

[...]

- β) των υπηκόων των κρατών μελών που επιθυμούν να μεταβούν σε άλλο κράτος μέλος ως αποδέκτες παροχής υπηρεσιών.

«1. Τα κράτη μέλη παρέχουν το δικαίωμα διαμονής στους υπηκόους των κρατών μελών που δεν έχουν αυτό το δικαίωμα βάσει άλλων διατάξεων του κοινοτικού δικαίου, καθώς και στα μέλη της οικογενείας τους, όπως καθορίζονται στην παράγραφο 2, υπό τον όρο ότι διαθέτουν οι ίδιοι και τα μέλη της οικογενείας τους υγειονομική ασφάλιση που να καλύπτει το σύνολο των κινδύνων στο κράτος μέλος υποδοχής, καθώς και επαρκείς πόρους ώστε να μην επιβαρύνουν, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής.

[...]

- δ) των ανιόντων και των κατιόντων των εν λόγω υπηκόων και των συζύγων τους, οι οποίοι συντηρούνται από αυτούς, ανεξαρτήτως ιθαγενείας».

[...]

5. Το άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, διευκρινίζει ότι «[γ]ια τους παρέχοντες υπηρεσίες και τους αποδέκτες αυτών το δικαίωμα διαμονής αντιστοιχεί στην διάρκεια της παροχής των υπηρεσιών».

2. Δικαίωμα να εγκατασταθούν σε άλλο κράτος μέλος, μαζί με τον κάτοχό του δικαιώματος διαμονής, και δη ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους, έχουν τα ακόλουθα πρόσωπα:

6. Η οδηγία 90/364/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής (στο εξής: οδηγία 90/364)³, ρυθμίζει τα του δικαιώματος κυκλοφορίας και διαμονής των οικονομικών μη ενεργών προσώπων. Το άρθρο 1 της οδηγίας ορίζει τα εξής:

- α) ο/η σύζυγός του και οι συντηρούμενοι από αυτόν/αυτήν κατιόντες τους.

- β) οι ανιόντες του κατόχου του δικαιώματος διαμονής και του/της συζύγου του οι οποίοι συντηρούνται από αυτόν/αυτήν.»

3 — ΕΕ 1990, L 180, σ. 26.

III — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

7. Τα προδικαστικά ερωτήματα ανέκυψαν στο πλαίσιο προσφυγής την οποία άσκησαν ενώπιον της Immigration Appellate Authority η Kunqian Catherine Zhu, Ιρλανδή υπήκοος γεννηθείσα στις 16 Σεπτεμβρίου 2000 στο Belfast (Ηνωμένο Βασίλειο) (στο εξής: Catherine ή πρώτη προσφεύγουσα), και η μητέρα της, Man Chen, Κινέζα υπήκοος (στο εξής: μητέρα ή Chen ή δεύτερη προσφεύγουσα), κατά της αρνήσεως του Secretary of State for the Home Department (στο εξής: Secretary of State) να τους χορηγήσει άδεια διαμονής μακράς διάρκειας στο Ηνωμένο Βασίλειο.

8. Η Chen εργάζεται με τον σύζυγό της, επίσης Κινέζο υπήκοο, για εταιρία εγκατεστημένη στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Πρόκειται για μεγάλη επιχείρηση η οποία παράγει και εξαγει χημικά προϊόντα σε διάφορα μέρη του κόσμου, μεταξύ των οποίων το Ηνωμένο Βασίλειο και άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ενώσεως.

9. Ο Chen είναι ένας από τους διευθυντές της εταιρίας αυτής, στο κεφάλαιο της οποίας έχει πλειοψηφικό μερίδιο. Στο πλαίσιο των διευθυντικών καθηκόντων του, πραγματοποιεί συχνά επαγγελματικά ταξίδια στο Ηνωμένο Βασίλειο και σε άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ενώσεως.

10. Προτού γεννηθεί η Catherine, το ζεύγος είχε έναν μόνο υιό, τον Huixiang Zhu, που είχε γεννηθεί στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας το 1998. Οι σύζυγοι Chen αποφάσισαν να αποκτήσουν δεύτερο τέκνο, συνάντησαν όμως εμπόδια λόγω της πολιτικής περιορισμού των γεννήσεων, της λεγομένης «πολιτικής του ενός παιδιού», την οποία εφαρμόζει η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας για να αποθαρρύνει τα ζεύγη που κατοικούν στην Κίνα να αποκτήσουν και δεύτερο τέκνο.

11. Κατά τη διάρκεια του 2000, προκειμένου η επικείμενη γέννηση του δευτερότοκου να μην έχει τις αρνητικές συνέπειες που απορρέουν από την εν λόγω δημογραφική πολιτική, η Chen αποφάσισε να γεννήσει στην αλλοδαπή και μετέβη προς τον σκοπό αυτόν στο Ηνωμένο Βασίλειο.

12. Η Catherine ήλθε στον κόσμο στις 16 Σεπτεμβρίου 2000 στο Belfast της Βόρειας Ιρλανδίας.

13. Η επιλογή του τόπου γεννήσεως δεν ήταν τυχαία. Πρέπει να υπενθυμίσω συναφώς ότι, εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, ο γεννηθείς επί του εδάφους της νήσου Ιρλανδίας, έστω και εκτός των πολιτικών συνόρων της Ιρλανδίας (Éire), αποκτά την ιρλανδική ιθαγένεια. Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, λαμβάνοντας υπόψη ακριβώς αυτή την ιδιαιτερότητα του ιρλανδικού δικαίου, την οποία τους είχαν επισημάνει οι δικηγόροι τους οποίους συμ-

βουλεύθηκαν προς τούτο, οι σύζυγοι Chen αποφάσισαν να γεννηθεί η κόρη τους στο Belfast. Επεδίωκαν όντως να επωφεληθούν από την κοινοτική ιθαγένεια της Catherine για να εξασφαλίσουν τόσο στην ίδια όσο και στη μητέρα της τη δυνατότητα εγκαταστάσεως στο Ηνωμένο Βασίλειο.

14. Η Catherine πληρούσε πράγματι τις προμνησθείσες προϋποθέσεις του ιρλανδικού δικαίου· συνεπώς απέκτησε αυτομάτως την ιρλανδική ιθαγένεια και, ως εκ τούτου, κατέστη πολίτης της Ενώσεως. Αντιθέτως, η Catherine δεν απέκτησε τη βρετανική ιθαγένεια διότι δεν πληρούσε τις σχετικές προϋποθέσεις της νομοθεσίας του Ηνωμένου Βασιλείου.

15. Στη συνέχεια, η Chen, έχοντας μετακομίσει μαζί με την κόρη της στο Cardiff της Ουαλίας, υπέβαλε στις βρετανικές αρχές αίτηση άδειας διαμονής μακράς διάρκειας στο Ηνωμένο Βασίλειο τόσο για την ίδια όσο και για την κόρη της Catherine.

16. Οι αιτήσεις αυτές απορρίφθηκαν με απόφαση του Secretary of State της 15ης Ιουνίου 2000. Κατά της αποφάσεως αυτής, η Catherine και η μητέρα προσέφυγαν ενώπιον της Immigration Appellate Authority.

17. Το δικαστήριο αυτό διαπίστωσε ότι η προσβληθείσα απόφαση ήταν σύμφωνη με το εφαρμοστέο στην περίπτωση αυτή εθνικό δίκαιο. Ωστόσο, σειρά περιστάσεων το οδήγησε να διερωτηθεί κατά πόσον η απόφαση αυτή ήταν σύμφωνη και με το κοινοτικό δίκαιο.

18. Συναφώς, το δικαστήριο παρατήρησε, κατ' ουσίαν, ότι η Catherine, ως πολίτης της Ενώσεως, θα μπορούσε να είχε δικαίωμα διαμονής απονεμόμενο απευθείας από τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου· από την πλευρά της, η μητέρα θα μπορούσε να έχει δικαίωμα αντλούμενο από εκείνο της κόρης της, στο μέτρο που αυτή έχει κυρίως την ευθύνη για την φροντίδα και την ανατροφή της.

19. Ειδικότερα, όσον αφορά την Catherine, θα έπρεπε να τεθεί το ζήτημα μήπως το δικαίωμα διαμονής της στο Ηνωμένο Βασίλειο δεν προέκυπτε κυρίως από την ιδιότητά της ως αποδέκτη υπηρεσιών, κατά την έννοια ης οδηγίας 73/148: πράγματι, η Catherine είναι στο Ηνωμένο Βασίλειο αποδέκτης υπηρεσιών φυλάξεως νηπίων και ιατρικών υπηρεσιών, παρεχομένων από ιδιώτες έναντι αμοιβής.

20. Επιπλέον, μητέρα και κόρη, οι οποίες πάντοτε έζησαν υπό την ίδια στέγη, αποτελούν έναν αυτοτελή οικονομικά οικογενειακό πυρήνα, χάρη στους πόρους που διαθέτει η μητέρα. Οι ανωτέρω δεν επιβαρύνουν το Βρετανικό Δημόσιο και δεν φαίνεται πιθανό να το επιβαρύνουν στο μέλλον. Αμφότερες διαθέτουν υγειονομική ασφαλιστική κάλυψη. Κατά συνέπεια —παρατηρεί το αιτούν δικαστήριο—, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να έχουν δικαίωμα διαμονής δυνάμει της οδηγίας 90/364.

21. Τέλος, το δικαστήριο παρατηρεί ότι η Catherine έχει δικαίωμα εισόδου στο έδαφος της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας για τριάντα το πολύ ημέρες κάθε φορά και

μόνον κατόπιν αδείας της Κυβερνήσεως της χώρας αυτής, της οποίας δεν είναι υπήκοος. Κατά συνέπεια, η μη αναγνώριση στην Catherine ή στη μητέρα της του δικαιώματος διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο θα μπορούσε να συνιστά παράνομη προσβολή της οικογενειακής τους ζωής, καθόσον θα εμποδιζόταν σοβαρά η δυνατότητά τους να συνεχίσουν να ζουν μαζί.

22. Για τους λόγους αυτούς, η Immigration Appellate Authority υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Λαμβανομένων υπόψη των πραγματικών περιστατικών της παρούσας υποθέσεως, το άρθρο 1 της οδηγίας 73/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου ή το άρθρο 1 της οδηγίας 90/364/ΕΟΚ του Συμβουλίου:

α) παρέχουν το δικαίωμα στην πρώτη προσφεύγουσα, η οποία είναι ανήλικη και έχει την ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, να εισέρχεται και να διαμένει στο κράτος μέλος υποδοχής;

β) σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, παρέχουν, επομένως, τα άρθρα αυτά το δικαίωμα στη δεύτερη προσφεύγουσα, η οποία είναι υπήκοος τρίτης χώρας, μητέρα της πρώτης προσφεύγουσας και το πρό-

σωπο που έχει κυρίως τη φροντίδα της, να διαμένει με την πρώτη προσφεύγουσα

i) ως συγγενής ο οποίος τη συντηρεί ή

ii) επειδή ζούσε με την πρώτη προσφεύγουσα στη χώρα καταγωγής της ή

iii) για άλλον ειδικό λόγο;

2) Αν και εφόσον η πρώτη προσφεύγουσα δεν είναι "υπήκοος κράτους μέλους" για τους σκοπούς της ασκήσεως απορρεόντων από την κοινοτική έννομη τάξη δικαιωμάτων δυνάμει της οδηγίας 73/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου ή του άρθρου 1 της οδηγίας 90/364/ΕΟΚ του Συμβουλίου, ποια είναι τα κριτήρια για να καθοριστεί αν το τέκνο, που έχει την ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, είναι υπήκοος κράτους μέλους για τους σκοπούς της ασκήσεως των δικαιωμάτων που απονέμει η κοινοτική έννομη τάξη;

3) Υπό τις περιστάσεις της παρούσας υποθέσεως, συνιστούν οι υπηρεσίες φυλάξεως νηπίων που παρέχονται στην πρώτη προσφεύγουσα υπηρεσίες από πλευράς της οδηγίας 73/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου;

4) Υπό τις περιστάσεις της παρούσας υποθέσεως, στερείται η πρώτη προσφεύγουσα το εκ του άρθρου 1 της οδηγίας 90/364/ΕΟΚ του Συμβουλίου δικαίωμα διαμονής στο κράτος υποδοχής λόγω του ότι οι πόροι της προέρχονται αποκλειστικά από τον γονέα, υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος τη συνοδεύει;

προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, σύμφωνα με το οποίο κάθε πρόσωπο δικαιούται τον σεβασμό της ιδιωτικής οικογενειακής ζωής του και της κατοικίας του, σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Συμβάσεως, και δεδομένου ότι η πρώτη προσφεύγουσα δεν μπορεί να ζήσει στην Κίνα με τη δεύτερη προσφεύγουσα, τον πατέρα της και τον αδελφό της;».

5) Λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων πραγματικών περιστατικών της παρούσας υποθέσεως, παρέχει το άρθρο 18, παράγραφος 1, ΕΚ στην πρώτη προσφεύγουσα δικαίωμα εισόδου και διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής ακόμα και όταν η ενδιαφερόμενη δεν έχει δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος αυτό δυνάμει άλλης διατάξεως του κοινοτικού δικαίου;

23. Κατά την ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία, παρατηρήσεις κατέθεσαν οι προσφεύγουσες της κύριας δίκης, η Ιρλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Επιτροπή.

6) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, έχει συνακολούθως η δεύτερη προσφεύγουσα το δικαίωμα να μένει μαζί με την πρώτη προσφεύγουσα όταν⁴ αυτή διαμένει στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής;

IV — Εκτίμηση

A — Προκαταρκτικές σκέψεις

7) Στο πλαίσιο αυτό, ποια είναι η επίδραση της αρχής του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου [...] την οποία επικαλούνται οι προσφεύγουσες, λαμβανομένου ιδίως υπόψη του ότι οι ανωτέρω επικαλούνται το άρθρο 8 της Συμβάσεως για την

24. Όπως ήδη ανέφερα και όπως επιβεβαιώνεται από την περιγραφή των πραγματικών περιστατικών, πρόκειται για μια περίπτωση ασφαλώς ασυνήθιστη και με τόσο ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ώστε η ίδια η συζήτηση μεταξύ των μερών επηρεάστηκε ως ένα βαθμό από τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως. Πράγματι, ενίοτε φάνηκε να τους απασχολεί η αναζήτηση λύσεων εξίσου ιδιαίτερων και όχι η εξακρίβωση του αν οι πλέον ασυνήθιστες πτυχές της υποθέσεως

4 — Η υποσημείωση αφορά το ιταλικό κείμενο των προτάσεων.

αυτής μπορούσαν να ενταχθούν στο πλαίσιο των συνήθων κανόνων και αρχών της κοινοτικής έννομης τάξεως, όπως έχουν καθοριστεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου. Αντιθέτως, όπως θα καταδειχθεί στη συνέχεια, αυτή ακριβώς είναι η οδός που θα πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να επιλεγεί για να δοθεί απάντηση στα ζητήματα που θέτει η υπόθεση της Catherine.

25. Προς τούτο, πρέπει, καταρχάς, τα διάφορα ερωτήματα που υποβάλλει το αιτούν δικαστήριο να ταξινομηθούν ώστε να φανούν εναργέστερα τα ουσιώδη ζητήματα που υποβάλλονται στο Δικαστήριο και να εξασφαλιστεί παράλληλα η σωστά δομημένη ανάλυσή τους. Νομίζω ότι αυτό μπορεί να γίνει με τη διατύπωση δύο γενικών ερωτημάτων τα οποία μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

α) Έχει η Catherine δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο ως αποδέκτης υπηρεσιών, κατά την έννοια της οδηγίας 73/148, ή ως κοινοτικός υπήκοος μη ενεργός επαγγελματικός μεν, αλλά διαθέτων επαρκείς πόρους και υγειονομική ασφάλιση, δυνάμει της οδηγίας 90/364, ή, τέλος, ευθέως βάσει του άρθρου 18 ΕΚ;

β) Έχει η μητέρα δικαίωμα διαμονής ως «γονέας συντηρούμενος από» την κόρη υπό την έννοια των προμνησθεισών οδηγιών, ή ως έχουσα κυρίως την ευθύνη της φροντίδας και ανατροφής της Catherine, ή, τέλος, λαμβανομένου υπόψη του δικαιώματος στον σεβασμό της οικογενειακής ζωής, το οποίο καθιερώνεται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ;

26. Θα εξετάσω, συνεπώς, στη συνέχεια τα ζητήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο σύμφωνα με την ανωτέρω προσέγγιση και λαμβάνοντας κάθε φορά υπόψη, στον βαθμό που θα είναι αναγκαίο και σκόπιμο, τα επιχειρήματα που προβάλλουν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας.

B — Επί της φύσεως της διαφοράς ως αφορώσας εσωτερική κατάσταση

27. Προτού, ωστόσο, ασχοληθώ με τα ανωτέρω ζητήματα, οφείλω να εξετάσω την ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου.

28. Η ανωτέρω κυβέρνηση αντέταξε, ευθύς εξαρχής, ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο καθόσον η διαφορά αφορά μια καθαρά εσωτερική κατάσταση. Το μόνο στοιχείο αλλοδαπότητας, ήτοι η ιθαγένεια της Catherine, αποτελεί τεχνητό αποτέλεσμα ενός τεχνάσματος των συζύγων Chen, το οποίο θα πρέπει να θεωρηθεί ότι συνιστά κατάχρηση δικαιώματος.

29. Αφήνω κατά μέρος για την ώρα την τελευταία αυτή πτυχή, στο μέτρο που θεωρώ ότι η ανάλυσή της θα καταστεί σαφέστερη όταν θα έχω ήδη εξετάσει επί της ουσίας τα προδικαστικά ερωτήματα (βλ. κατωτέρω σημεία 108 επ.).

30. Επιστρέφοντας, ωστόσο, στην ένσταση που αφορά την καθαρά εσωτερική φύση της διαφοράς, υπενθυμίζω ότι, σύμφωνα με την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, οι προσφεύγουσες ουδέποτε έκαναν χρήση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας που τους απονέμει η Συνθήκη διότι ουδέποτε εγκατέλειψαν το Ηνωμένο Βασίλειο για να μεταβούν σε άλλο κράτος μέλος. Δεν υπάρχουν, κατά συνέπεια, επαρκή στοιχεία αλλοδαπότητας ώστε να εφαρμοστεί το κοινοτικό δίκαιο στις επίδικες αιτήσεις χορηγήσεως άδειας διαμονής.

31. Φρονώ, ωστόσο, ότι η ένσταση αυτή δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

32. Υπενθυμίζω, καταρχάς, ότι, κατά πάγια κοινοτική νομολογία, το γεγονός ότι ένα πρόσωπο έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους άλλου από αυτό εντός του οποίου κατοικεί αποτελεί επαρκές στοιχείο ώστε να έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, έστω και αν το πρόσωπο το οποίο επικαλείται τις διατάξεις αυτές ουδέποτε έχει διασχίσει τα σύνορα του κράτους μέλους εντός του οποίου κατοικεί⁵.

5 — Βλ., π.χ., απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, 235/87, Matteucci (Συλλογή 1988, σ. 5589), η οποία αφορούσε το δικαίωμα Ιταλίδας υπηκόου, που είχε γεννηθεί και ζούσε στο Βέλγιο, όπου και εργαζόταν, να μην υποστεί δυσμενή διάκριση όσον αφορά τη χορήγηση υποτροφίας για σπουδές επαγγελματικής τελειοποίησως. Βλ. επίσης την προγενέστερη πολύ γνωστή απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 1975, 36/75, Rutili (Συλλογή τόμος 1975, σ. 367), με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι είχε πλήρη εφαρμογή το άρθρο 48 της Συνθήκης (νυν άρθρο 39 ΕΚ) σε μέτρα τα οποία περιόριζαν την επί του γαλλικού εδάφους κυκλοφορία Ιταλού εργαζομένου ο οποίος είχε γεννηθεί και ζούσε στη Γαλλία, όπου εργαζόταν και ανέπτυσε συνδικαλιστική δραστηριότητα.

33. Ειδικότερα, στην πρόσφατη απόφαση Garcia Avello, αφού υπενθυμισε ότι «[η] ιθαγένεια της Ενώσεως, που προβλέπεται από το άρθρο 17 ΕΚ, δεν έχει ως σκοπό την επέκταση του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης και σε εσωτερικές καταστάσεις οι οποίες δεν έχουν κανένα συνδυαστικό στοιχείο με το κοινοτικό δίκαιο»⁶, το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να διευκρινίσει ότι, «[ω]στόσο, οφίσταται σύνδεσμος με το κοινοτικό δίκαιο προκειμένου για τα πρόσωπα που [...] είναι υπήκοοι κράτους μέλους και διαμένουν νομίμως εντός άλλου κράτους μέλους»⁷, και τούτο ανεξαρτήτως του αν έχουν κάνει χρήση της ελευθερίας κυκλοφορίας την οποία προβλέπει η Συνθήκη ή αν, αντιθέτως, όπως στην περίπτωση εκείνη, έχουν ζήσει αφότου γεννήθηκαν στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής.

34. Επομένως, η ιρλανδική ιθαγένεια της Catherine είναι στοιχείο επαρκές ώστε να μην αποτελεί η διαφορά μεταξύ αυτής και της μητέρας της, αφενός, και του Secretary of State, αφετέρου, καθαρά εσωτερική διαφορά της βρετανικής έννομης τάξεως.

35. Σε διαφορετικό συμπέρασμα θα μπορούσαμε ίσως να καταλήξουμε μόνον αν θεωρούσαμε ότι η Catherine δεν έχει ουσιαστικά την ιρλανδική ιθαγένεια, ή ότι, εν πάση περιπτώσει, η ιθαγένεια αυτή δεν είναι αντιτάξιμη στην Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου.

6 — Απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2003, υπόθεση C-148/02, Garcia Avello, Συλλογή 2003, σ. I-11613, σκέψη 26).

7 — Οπ.π., σκέψη 27.

36. Οφείλω, ωστόσο, να σημειώσω ότι σε κανένα στάδιο της διαδικασίας, είτε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου είτε ενώπιον του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, δεν αμφισβητήθηκε ότι η Catherine έχει πράγματι την ιρλανδική ιθαγένεια, όπως εξάλλου δεν αμφισβητήθηκε από την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου η νομιμότητά, από πλευράς διεθνούς ή κοινοτικού δικαίου, της εκ μέρους της Ιρλανδίας απονομής της ιθαγένειας αυτής.

37. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, δεν είναι απαραίτητο να λάβει το Δικαστήριο θέση όσον αφορά την ύπαρξη ή όχι διατάξεως του γενικού διεθνούς δικαίου ορίζουσας ότι κανένα κράτος μέλος δεν υποχρεούται να αναγνωρίζει την ιθαγένεια που απονέμει άλλο κράτος μέλος, όταν δεν υφίσταται πραγματικός και ουσιαστικός σύνδεσμος του ατόμου με το κράτος του οποίου έχει την ιθαγένεια⁸.

38. Περιορίζομαι να υπενθυμίσω ότι, όσον αφορά την κοινοτική έννομη τάξη, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, στις αποφάσεις Micheletti⁹ και Kaur¹⁰, ότι «ο καθορισμός των προϋποθέσεων κτήσεως και απώλειας της ιθαγενείας εμπίπτει, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, στην αρμοδιότητα των κρατών μελών»¹¹ και ότι, κατά συνέπεια, «δεν

εναπόκειται στη νομοθεσία κράτους μέλους να περιορίζει τα αποτελέσματα της απονομής της ιθαγενείας άλλου κράτους μέλους, επιβάλλοντας πρόσθετη προϋπόθεση αναγνωρίσεώς της, για να μπορούν να ασκούνται οι προβλεπόμενες στη Συνθήκη θεμελιώδεις ελευθερίες»¹².

39. Νομίζω, συνεπώς, ότι μπορώ να καταλήξω στο συμπέρασμα ότι, λαμβανομένης υπόψη της ιρλανδικής ιθαγενείας της Catherine, η διαφορά που εκκρεμεί ενώπιον της Immigration Authority εμπίπτει καταρχήν στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης και ότι η ένσταση απαραδέκτου την οποία προβάλλει η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου πρέπει, για τον λόγο αυτόν, να απορριφθεί.

Γ — Επί του δικαιώματος διαμονής της Catherine

40. Κατόπιν αυτού, και φθάνοντας στην εξέταση της ουσίας των ανωτέρω διατυπωθέντων ζητημάτων (σημείο 25, στοιχείο α'), οφείλω καταρχάς να θέσω το ζήτημα ποια είναι τα δικαιώματα κυκλοφορίας και διαμονής τα οποία αναγνωρίζει η κοινοτική έννομη τάξη σε ένα κοριτσάκι, όπως η Catherine, που είναι υπήκοος κράτους μέλους της Ενώσεως και το οποίο, αφότου γεννήθηκε, έχει ζησει σε άλλο κράτος μέλος.

8 — Ως προς το αν υπάρχει τέτοιος κανόνας, σε σχέση με τον θεσμό της διπλωματικής προστασίας, υπενθυμίζω την πασίγνωστη υπόθεση του Διεθνούς Δικαστηρίου στην υπόθεση *Nottebohm* (απόφαση της 8ης Απριλίου 1955, *Λίχτενσταϊν κατά Γουατεμάλας*, δεύτερη φάση, Διεθνές Δικαστήριο, *Recueil* 1955, σ. 4, συγκεκριμένα σ. 20 επ.).

9 — Απόφαση της 7ης Ιουλίου 1992, C-369/90, *Micheletti* (Συλλογή 2001, σ. 1-4239).

10 — Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 2001, C-192/99, *Kaur* (Συλλογή 2001, σ. 1-1237).

11 — Προμνησθείσα απόφαση *Micheletti*, σκέψη 10· προμνησθείσα απόφαση *Kaur*, σκέψη 19. Η διαπίστωση αυτή —πρέπει να τονιστεί— είναι απολύτως σύμφωνη με τη νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία «[il] appartient [...] à tout État souverain de régler par sa propre législation l'acquisition de sa nationalité» (προμνησθείσα απόφαση *Nottebohm*, σ. 20).

12 — Προμνησθείσα απόφαση *Micheletti*, σκέψη 10· βλ., ως πλέον πρόσφατη, προμνησθείσα απόφαση *Garcia Avello*, σκέψη 28.

— Επί της ικανότητας των ανηλίκων να είναι υποκείμενα δικαιωμάτων κυκλοφορίας και διαμονής υποχρεώσεων (ικανότητα δικαίου)¹⁵ και της ικανότητας του προσώπου να ενεργεί πράξεις παράγουσες έννομα αποτελέσματα (δικαιοπρακτική ικανότητα)¹⁶.

41. Συναφώς, η Ιρλανδική Κυβέρνηση φαίνεται να υποστηρίζει, καταρχήν, ότι η Catherine δεν μπορεί να επικαλεστεί τα δικαιώματα κυκλοφορίας και διαμονής που προβλέπονται από τη Συνθήκη.

42. Αν αντιλαμβανόμαστε καλά τη συλλογιστική της κυβερνήσεως αυτής, υποστηρίζεται ότι, δεδομένου ότι η Catherine είναι παιδί μικρής ηλικίας, δεν είναι ικανή να ασκήσει αυτόνομα το δικαίωμα επιλογής του τόπου κατοικίας της και να εγκατασταθεί σ' αυτόν¹³. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει τα δικαιώματα τα οποία η οδηγία 90/364 αναγνωρίζει στους υπηκόους κράτους μέλους¹⁴.

43. Δεν μπορώ να συμφωνήσω με τη συλλογιστική αυτή. Πράγματι, θεωρώ ότι η εν λόγω συλλογιστική είναι αποτέλεσμα συγχύσεως μεταξύ της ικανότητας ενός προσώπου να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και

44. Το ότι ο ανήλικος δεν μπορεί να ασκήσει κατά τρόπο αυτόνομο ένα δικαίωμα δεν σημαίνει ότι δεν έχει την ικανότητα να είναι ο αποδέκτης του νομικού κανόνα επί του οποίου θεμελιώνεται το δικαίωμα αυτό.

45. Αντιθέτως, η συλλογιστική πρέπει να ακολουθήσει την αντίστροφη πορεία. Εφόσον, κατά τη γενική αρχή η οποία είναι κοινή στα δίκαια (μεταξύ άλλων) των κρατών μελών, η ικανότητα δικαίου αποκτάται δια της γεννήσεως· ακόμα και ο ανήλικος είναι υποκείμενο δικαίου και, ως εκ τούτου, υποκείμενο των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη.

46. Το ότι δεν είναι σε θέση να τα ασκήσει κατά τρόπο αυτόνομο δεν εξαλείφει την ιδιότητά του ως κατόχου των δικαιωμάτων αυτών. Αντιθέτως, ακριβώς διότι έχει αυτήν την ικανότητα, άλλα πρόσωπα, οριζόμενα προς τούτο από την έννομη τάξη (γονείς, κηδεμόνας, κ.λπ.) μπορούν να επικαλεστούν

15 — «Ικανότητα δικαίου». «Rechtsfähigkeit». στην αγγλική νομική ορολογία «general legal personality» (βλ. A. Heldrich, A.F. Steiner, "Legal Personality", στο *International Encyclopedia of Comparative Law*, τόμος IV, Persons and Family, Tübingen, Dordrecht κ.λπ., 1995, κεφάλαιο 2, Persons, σ. 4).

16 — «Handlungsfähigkeit». «δικαιοπρακτική ικανότητα» στην αγγλική νομική ορολογία «capacity» ή «active legal capacity» (βλ. A. Heldrich, A.F. Steiner, "Capacity", στο *International Encyclopedia of Comparative Law*, τόμος IV, ό.π.σ., σ. 9).

13 — Υποστηρίζεται ότι, στην πραγματικότητα, η Catherine είναι «unable to assert a choice of residence in her own right».

14 — «While a minor, and unable to exercise a choice of residence, Catherine cannot be a "national" for the purposes of Art. 1 (1)».

τα δικαιώματά του και μπορούν να το πράξουν όχι διότι είναι οι ίδιοι κάτοχοι των δικαιωμάτων αυτών, αλλά διότι ενεργούν εξ ονόματος και για λογαριασμό του ανηλίκου, δηλαδή του μοναδικού και πραγματικού κατόχου των δικαιωμάτων αυτών.

47. Στην υπό κρίση περίπτωση, άλλωστε, η θέση την οποία υποστηρίζει η Ιρλανδική Κυβέρνηση όχι μόνον δεν στηρίζεται σε κανένα στοιχείο των συναφών κειμένων, αλλά και δεν δικαιολογείται ούτε από τη φύση των επιμάχων δικαιωμάτων και ελευθεριών. Πράγματι, δεν συμβιβάζεται με τους σκοπούς τους οποίους επιδιώκουν οι συναφείς διατάξεις της Συνθήκης, ήτοι τα άρθρα 49 ΕΚ επ., όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών, και το άρθρο 18 ΕΚ, όσον αφορά το δικαίωμα διαμονής των πολιτών της Ενώσεως.

48. Όσον αφορά τα άρθρα 49 ΕΚ επ., είναι γνωστό ότι ένας από τους σκοπούς της ελευθερίας την οποία εγκαθιδρύουν συνίσταται, ακριβώς, στη διευκόλυνση της κυκλοφορίας των προσώπων που χρειάζεται να μετακινηθούν προκειμένου να τους παρασχεθούν υπηρεσίες¹⁷.

49. Επιβάλλεται η παρατήρηση ότι ένας ανήλικος, ακόμα και μικρής ηλικίας, μπορεί

κάλλιστα να είναι αποδέκτης διαφόρων υπηρεσιών και, μεταξύ αυτών, και υπηρεσιών πρωταρχικής σημασίας (π.χ. ιατρικών υπηρεσιών).

50. Για τον λόγο αυτόν, ο ανήλικος αυτός είναι κάτοχος των δικαιωμάτων που του απονέμονται από τα άρθρα 49 ΕΚ επ., ως αποδέκτης υπηρεσιών.

51. Όσον αφορά, περαιτέρω, τις διατάξεις περί του δικαιώματος διαμονής, παρατηρώ ότι το άρθρο 18 ΕΚ, όπως συμπληρώθηκε από το άρθρο 1 της οδηγίας 90/364, διασφαλίζει σε κάθε κοινοτικό πολίτη —που πληροί ορισμένες προϋποθέσεις— το δικαίωμα εγκαταστάσεως σε οποιοδήποτε κράτος μέλος, και τούτο ακόμα και στην περίπτωση που αυτός δεν επιθυμεί ή δεν μπορεί να ασκήσει εκεί την παραμικρή οικονομική δραστηριότητα.

52. Όμως, λαμβανομένων υπόψη και των όσων εξήγησα προηγουμένως (σημεία 43 επ.), δεν υπάρχει κανένας λόγος να στερηθεί ένας ανήλικος το δικαίωμα που απονέμεται γενικώς σε όλους τους κοινοτικούς υπηκόους από θεμελιώδη διάταξη του κοινοτικού δικαίου, όπως είναι ακριβώς το άρθρο 18 ΕΚ. Επομένως, αν οι προϋποθέσεις που θέτει η οδηγία πληρούνται, ακόμα και ένας ανήλικος μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμα ελεύθερης διαμονής, ως οικονομικώς μη

17 — Η κοινοτική νομολογία είναι πάγια, υπό την έννοια ότι ακόμα και ο αποδέκτης υπηρεσιών μπορεί να επικαλεστεί την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών την οποία προβλέπει η Συνθήκη (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, μεταξύ άλλων, απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 1984, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 286/82 και 26/83, Luisi και Carbone (Συλλογή 1984, σ. 377, σκέψη 16), και απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 1989, 186/87, Cowan (Συλλογή 1989, σ. 195, σκέψη 15).

ενεργό πρόσωπο, σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια.

— Επί της υπάρξεως στην πράξη δικαιώματος διαμονής της Catherine

53. Αυτό, άλλωστε, επιβεβαιώνεται σαφώς από τη νομολογία του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ακόμα και οι ανήλικοι μπορούν να είναι κάτοχοι δικαιωμάτων διαμονής. Στην υπόθεση *Echternach και Moritz*¹⁸, π.χ., το Δικαστήριο αποφάνθηκε ρητώς ότι ένας ανήλικος, υιός εργαζομένου ο οποίος εν τω μεταξύ είχε εγκαταλείψει τη χώρα υποδοχής, «διατηρεί τη δυνατότητα επικλήσεως των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου» που του επιτρέπουν να παραμείνει στη χώρα αυτή για να περατώσει τις σπουδές που έχει ήδη αρχίσει¹⁹.

54. Η λύση αυτή δεν μπορεί να είναι διαφορετική αναλόγως της ηλικίας του ανηλίκου διότι, από πλευράς αρχών, η κατάσταση δεν αλλάζει.

55. Καταλήγω, λοιπόν, ότι ακόμα και ένας ανήλικος σε μικρή ηλικία, όπως η Catherine, μπορεί να είναι κάτοχος δικαιωμάτων κυκλοφορίας και διαμονής στο εσωτερικό της Κοινότητας.

18 — Απόφαση της 15ης Μαρτίου 1989, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 389/87 και 390/87, *Echternach και Moritz* (Συλλογή 1989, σ. 723).

19 — Προμνησθείσα απόφαση *Echternach και Moritz*, σκέψη 21. Στην υπόθεση εκείνη, επρόκειτο για τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 2) του οποίου το άρθρο 12 ορίζει τα ακόλουθα: «Τα τέκνα του υπηκόου κράτους μέλους που απασχολείται ή έχει απασχοληθεί κατά το παρελθόν στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους γίνονται δεκτά στα μαθήματα γενικής εκπαίδευσως, μαθητείας και επαγγελματικής εκπαίδευσως υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους αυτού του κράτους, εφόσον τα τέκνα αυτά διαμένουν στην επικράτειά του».

56. Αφού εξετάστηκε το ζήτημα από γενικής απόψεως, πρέπει τώρα να εξεταστεί αν, στην υπό κρίση περίπτωση, η Catherine μπορεί να επικαλεστεί δικαίωμα διαμονής i) ως αποδέκτης υπηρεσιών κατά την έννοια της οδηγίας 73/148, ή ii) βάσει των διατάξεων του άρθρου 18 ΕΚ και της οδηγίας 90/364.

57. i) Θα αρχίσω με τη διαπίστωση ότι το δικαίωμα της Catherine να διαμείνει επί μακρό χρονικό διάστημα στο Ηνωμένο Βασίλειο δεν μπορεί να στηριχθεί στην ιδιότητά της ως αποδέκτη υπηρεσιών φυλάξεως νηπίων και ιατρικών υπηρεσιών (βλ. ανωτέρω σημείο 19).

58. Όσον αφορά τις πρώτες υπηρεσίες, ακόμα και ανεξάρτητα από το ζήτημα του προσδιορισμού του αποδέκτη των υπηρεσιών αυτών, που φαίνεται στην πραγματικότητα να είναι η μητέρα, από τη δικογραφία προκύπτει ότι οι υπηρεσίες αυτές δεν παρέχονται προσωρινώς, αλλά μονίμως και αδιαλείπτως.

59. Όμως, όπως ορθώς υπενθύμισε η Επιτροπή, η κοινοτική νομολογία έχει εξηγήσει προ πολλού ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών προκει-

μένου για «μια δραστηριότητα που ασκείται διαρκώς ή, εν πάση περιπτώσει, χωρίς δυνάμενο να προβλεφθεί περιορισμό διάρκειας»²⁰, διότι στην περίπτωση αυτή πρέπει, αντιθέτως, να εφαρμοστούν οι διατάξεις της Συνθήκης περί ελευθερίας εγκαταστάσεως. Αυτό ισχύει μεν κυρίως για τον παρέχοντα τις υπηρεσίες, αλλά προφανώς ισχύει, και κατά μείζονα λόγο, και για τον αποδέκτη των υπηρεσιών, ο οποίος μπορεί να επικαλεστεί την ελευθερία αυτή μόνον εφόσον δεν επιθυμεί να εγκατασταθεί οριστικώς στη χώρα υποδοχής²¹.

60. Όμως, δικαίωμα μόνιμης διαμονής της Catherine δεν θα μπορούσε να στηριχθεί ούτε στις τυχόν ιατρικές υπηρεσίες. Πράγματι, οι υπηρεσίες αυτές, ως εκ της φύσεώς τους, παρέχονται επί περιορισμένο χρονικό διάστημα. Ως εκ τούτου, αν ήταν πράγματι αποδέκτης τέτοιων υπηρεσιών (πράγμα το οποίο, κατά τα λοιπά, δεν προκύπτει σαφώς από τη δικογραφία), η Catherine θα μπορούσε να επικαλεστεί, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 73/148, δικαίωμα διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο μόνο για τη διάρκεια των περιόδων που είναι αναγκαίες για την παροχή αυτών των ιατρικών φροντίδων.

61. Η ανωτέρω θα μπορούσε, συνεπώς, να επικαλεστεί δικαίωμα *προσωρινής* διαμονής που να αντιστοιχεί ακριβώς «στην *διάρκεια της παροχής των υπηρεσιών*», αλλά δεν θα μπορούσε να λάβει, κατ' εφαρμογήν της προμνησθείσας οδηγίας, τίτλο διαμονής μακράς διάρκειας.

62. ii) Απομένει, τώρα, να εξετάσω αν η Catherine μπορεί να επικαλεστεί δικαίωμα διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο δυνάμει του άρθρου 18 ΕΚ και της οδηγίας 90/364.

63. Υπενθυμίζω ότι το άρθρο 18 ΕΚ απονέμει σε κάθε πολίτη της Ενώσεως το δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπουν η Συνθήκη και οι διατάξεις του παραγώγου δικαίου.

64. Όσον αφορά την υπό κρίση υπόθεση, οι εν λόγω περιορισμοί και προϋποθέσεις καθορίζονται από την οδηγία 90/364.

65. Ειδικότερα, το άρθρο 1, απονέμοντας «το δικαίωμα διαμονής στους υπηκόους των κρατών μελών που δεν έχουν αυτό το δικαίωμα βάσει άλλων διατάξεων του κοινοτικού δικαίου», επιβάλλει τον «όρο [να] διαθέτουν οι ίδιοι και τα μέλη της οικογένειάς τους υγειονομική ασφάλιση που να καλύπτει το σύνολο των κινδύνων στο κράτος μέλος υποδοχής, καθώς και επαρκείς πόρους ώστε να μην επιβαρύνουν, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής».

66. Όπως προκύπτει από τη διάταξη του αιτούντος δικαστηρίου, η Catherine έχει την προσηκούσα υγειονομική ασφάλιση και δια-

20 — Απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 1988, 196/87, Steyemann (Συλλογή 1988, σ. 6159, σκέψη 16).

21 — Προμνησθείσα απόφαση Steyemann, σκέψη 17, και απόφαση της 17ης Ιουνίου 1997, C-70/95, Sodemare κ.λπ. (Συλλογή 1997, σ. I-3395, σκέψη 38).

θέτει, εξάλλου, μέσω των μελών της οικογένειάς της, επαρκείς πόρους ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος να «επιβαρύν[ει], κατά τη διάρκεια της διαμονής [της], το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής».

67. Θα μπορούσε, συνεπώς, να λεχθεί ότι η ανωτέρω πληροί αμφότερες τις προϋποθέσεις της οδηγίας.

68. Δεν είναι, ωστόσο, αυτή η άποψη των παρεμβαινουσών κυβερνήσεων, οι οποίες εκτιμούν ότι η Catherine δεν είναι οικονομικά αυτόνομη καθόσον οι οικονομικοί πόροι που διαθέτει της εξασφαλίζονται στην πραγματικότητα από τη μητέρα της.

69. Σύμφωνα με τις κυβερνήσεις αυτές, το δικαίωμα διαμονής που καθιερώνει η οδηγία 90/364 περιορίζεται ουσιαστικά μόνο σε όσους *διαθέτουν προσωπικά* —«in [their] own right», όπως υποστηρίζει η Ιρλανδική Κυβέρνηση— εισοδήματα ή προσόδους που τους εξασφαλίζουν επαρκείς πόρους.

70. Οφείλω, ωστόσο, να παρατηρήσω ότι, όπως ορθώς υπογραμμίζει η Επιτροπή, ένας τέτοιος περιορισμός του δικαιώματος διαμονής δεν βρίσκει έρεισμα στο κείμενο της οδηγίας, η οποία περιορίζεται να απαιτήσει από τα πρόσωπα που επικαλούνται το

δικαίωμα αυτό να «*διαθέτουν* [...] επαρκείς πόρους»²².

71. Ούτε νομίζω, εξάλλου, ότι ένας τέτοιος περιορισμός θα ήταν σύμφωνος προς τους σκοπούς της οδηγίας.

72. Ως γνωστόν, η οδηγία αυτή εκδόθηκε με σκοπό τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του δικαιώματος κυκλοφορίας και διαμονής, με την επέκτασή του σε όλους τους κοινωνικούς υπηκόους, υπό τους γνωστούς περιορισμούς που αποσκοπούν στην αποφυγή «[δυσανάλογου βάρους] για τα δημόσια οικονομικά του κράτους μέλους υποδοχής» (βλ. τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας).

73. Με την προσθήκη, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, του άρθρου 8Α στη Συνθήκη ΕΚ, νυν άρθρου 18 ΕΚ, η ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής καθιερώθηκε ως θεμελιώδες δικαίωμα των κοινοτικών υπηκόων, έστω και υπό τους περιορισμούς και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται (μεταξύ άλλων) από την οδηγία 90/364.

22 — «*Disposent* [...] de ressources suffisantes» στο γαλλικό κείμενο, «*have sufficient resources*» στο αγγλικό κείμενο, «*über ausreichende Existenzmittel verfügen*» στο γερμανικό κείμενο, «*dispongan* [...] de recursos suficientes» στο ισπανικό κείμενο (οι υπογραμμίσεις δικές μου).

74. Κατά συνέπεια, στο νέο αυτό πλαίσιο, η οδηγία αυτή καθίσταται πράξη η οποία *περιορίζει* την άσκηση θεμελιώδους δικαιώματος. Συνεπώς, οι προϋποθέσεις που επιβάλλει πρέπει να ερμηνεύονται στενά, όπως όλες οι εξαιρέσεις και οι περιορισμοί που επιβάλλονται στις ελευθερίες τις οποίες καθιερώνει η Συνθήκη. Επομένως, η έννοια του κειμένου της δεν μπορεί να διευρυνθεί σε σημείο ώστε να περιλάβει και μια προϋπόθεση η οποία δεν προβλέπεται ρητώς, όπως αυτή την οποία προτείνουν οι παρεμβαίνουσες κυβερνήσεις.

75. Υπάρχει και κάτι ακόμα. Όπως αναγνώρισε το Δικαστήριο με την απόφαση *Baumbast και R.*, «η άσκηση του δικαιώματος διαμονής των πολιτών της Ενώσεως μπορεί να εξαρτηθεί από τα έννομα συμφέροντα των κρατών μελών»²³. «[ω]στόσο, η εφαρμογή των εν λόγω περιορισμών και προϋποθέσεων πρέπει να γίνεται τηρουμένων των ορίων που επιβάλλονται από το κοινοτικό δίκαιο και σύμφωνα με τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου, και ιδίως την αρχή της αναλογικότητας. Τούτο σημαίνει ότι τα εθνικά μέτρα που θεσπίζονται συναφώς πρέπει να είναι κατάλληλα και αναγκαία για να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός»²⁴.

76. Όμως, νομίζω ότι μια ερμηνεία της οδηγίας όπως αυτή που προτείνουν το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία θα δημιουργούσε ένα *μη αναγκαίο* εμπόδιο για την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας.

77. Πράγματι, εκείνο που ενδιαφέρει να διασφαλιστεί είναι να μην καθίστανται βάρος για τα δημόσια οικονομικά του κράτους μέλους υποδοχής οι πολίτες της Ενώσεως που κάνουν χρήση της ελεύθερης κυκλοφορίας. Προς τούτο, είναι μεν απαραίτητο να «διαθέτουν» επαρκείς οικονομικούς πόρους, αντιθέτως όμως δεν είναι καθόλου αναγκαίο να επιβληθεί μια πρόσθετη —δυσπροσδιόριστη εξάλλου— προϋπόθεση, σύμφωνα με την οποία οι πόροι πρέπει να τους ανήκουν προσωπικώς.

78. Τελικά, θεωρώ ότι το Δικαστήριο θα πρέπει να απαντήσει στο αιτούν δικαστήριο ότι μια ανήλικη μικρής ηλικίας, κοινοτική υπήκοος, που διαθέτει υγειονομική ασφάλιση ικανή να καλύψει όλους τους κινδύνους εντός του κράτους μέλους υποδοχής και η οποία, καίτοι δεν διαθέτει προσωπικώς εισοδήματα ή προσόδους, έχει εν πάση περιπτώσει στη διάθεσή της, μέσω των γονέων της, επαρκείς πόρους ώστε να αποκλειστεί να επιβαρύνει τα δημόσια οικονομικά του κράτους μέλους υποδοχής, πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 1 της οδηγίας 90/364 και έχει, συνεπώς, δικαίωμα διαμονής αόριστης διάρκειας στο έδαφος κράτους μέλους άλλου από το κράτος του οποίου είναι υπήκοος.

Δ — Επί του δικαιώματος διαμονής της μητέρας

23 — Απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, C-413/99, *Baumbast και R.* (Συλλογή 2002, σ. I-7091, σκέψη 90).

24 — Σκέψη 91. Υπό το ίδιο πνεύμα, βλ. προγενέστερη απόφαση της 2ας Αυγούστου 1993, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-259/91, C-331/91 και C-332/91, *Allué* κ.λπ. (Συλλογή 1993, σ. I-4309, σκέψη 15).

79. Θα εξετάσω τώρα το ζήτημα του δικαιώματος διαμονής της μητέρας της Catherine.

80. Καταρχάς, θεωρώ απολύτως αποδεδειγμένο ότι η Chen, όντας υπήκοος τρίτης χώρας, δεν μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμα διαμονής που απονέμεται στους *κοινοτικούς υπηκόους* από το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 73/148 (βλ. ανωτέρω σημείο 4) και το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 90/364 (βλ. ανωτέρω σημείο 6).

— Επί της υπάρξεως δικαιώματος της μητέρας ως «συντηρούμενου» μέλους της οικογένειας

81. Τούτων λεχθέντων, θα πρέπει ακόμα να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να μπορεί η Chen να επικαλεστεί το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται από το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 73/148 καθώς και από το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 90/364 υπέρ των ανιόντων που «συντηρούνται» από κοινοτικό υπήκοο έχοντα δικαίωμα διαμονής, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους.

82. Πράγματι, η κοινοτική νομολογία έχει διευκρινίσει ότι «συντηρούμενο» μέλος της οικογένειας είναι εκείνος ο οποίος *εξαρτάται για την κάλυψη των υλικών αναγκών* του από την υποστήριξη που του παρέχει άλλο μέλος της οικογένειας²⁵.

83. Αυτό προφανώς δεν συμβαίνει στην υπό κρίση περίπτωση, δεδομένου ότι η Chen είναι ανεξάρτητη οικονομικά και, αντιθέτως, αυτή είναι εκείνη που εξασφαλίζει την κάλυψη των υλικών αναγκών της κόρης της.

84. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί, αντίθετα προς τα προτεινόμενα από το αιτούν δικαστήριο, ότι στην έννοια του συντηρούμενου μέλους της οικογένειας εμπίπτουν και τα πρόσωπα που «εξαρτώνται συναισθηματικά» από τον κοινοτικό υπήκοο που έχει δικαίωμα διαμονής ή τα πρόσωπα των οποίων το δικαίωμα να διαμένουν σε μια χώρα μέλος «εξαρτάται» από το δικαίωμα του κοινοτικού αυτού υπηκόου.

85. Ακόμα και αν δεν ληφθεί υπόψη η νομολογία του Δικαστηρίου που μόλις υπενθύμισα, παρατηρώ ότι μόνο το αγγλικό κείμενο χρησιμοποιεί τον ουδέτερο όρο «dependent», ενώ, όπως ορθώς παρατηρεί η Επιτροπή, σε όλες τις άλλες γλωσσικές αποδόσεις, ο χρησιμοποιούμενος όρος παραπέμπει αναμφισβήτητα στην έννοια της *υλικής εξαρτήσεως*.

86. Στην υπό κρίση περίπτωση, η Chen δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «συντηρούμενο» από την Catherine «μέλος της οικογένειας» κατά την έννοια της οδηγίας, παρά τον αναμφισβήτητο συναισθηματικό («emotional») δεσμό που τη συνδέει με την κόρη της και παρά το ότι το ενδεχόμενο δικαίωμα διαμονής της εξαρτάται από το δικαίωμα της κόρης της.

25 — Απόφαση της 18ης Ιουνίου 1987, 316/85, Lebon (Συλλογή 1987, σ. 2811, σκέψη 22).

87. Κατά συνέπεια, θεωρώ ότι ούτε η οδηγία 73/148 ούτε η οδηγία 90/364 απονέμει ευθέως στην Chen μόνιμο δικαίωμα διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο.

— Επί της υπάρξεως δευτερογενούς δικαιώματος διαμονής

88. Κατόπιν αυτών, απομένει να εξεταστεί αν η μητέρα της Catherine μπορεί να επικαλεστεί δικαίωμα διαμονής αντλούμενο από το δικαίωμα διαμονής της κόρης της.

89. Δηλώνω ευθύς εξαρχής ότι, κατά τη γνώμη μου, στο ερώτημα αυτό προσήκει καταφατική απάντηση.

90. Πράγματι, θεωρώ ότι το αντίθετο συμπέρασμα θα ήταν προδήλως αντίθετο προς τα συμφέροντα της ανήλικης και θα αντέβαινε στην επιταγή του σεβασμού της ενότητας της οικογενειακής ζωής. Ιδίως, όμως, θα στερούσε το δικαίωμα που απονέμει η Συνθήκη στην Catherine από κάθε πρακτική αποτελεσματικότητα, καθόσον είναι προφανές ότι η τελευταία, μη μπορώντας να μείνει μόνη στο Ηνωμένο Βασίλειο, θα αδυνατούσε τελικά να κάνει χρήση του δικαιώματος αυτού.

91. Αυτές οι ίδιες σκέψεις φαίνεται να εμπνέουν και την κοινοτική νομολογία. Πράγματι, στην απόφαση *Baumbast* και *R.*,

το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι, «όταν τα τέκνα έχουν δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής», το κοινοτικό δίκαιο «επιτρέπει στον γονέα που όντως έχει την επιμέλεια των τέκνων αυτών, *ασχέτως της ιθαγένειάς του*, να διαμείνει με αυτά για να διευκολύνει την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος»²⁶. Είναι πρόδηλο ότι, αν το συμπέρασμα αυτό ίσχυε σε μια περίπτωση, όπως η επίδικη στην υπόθεση εκείνη, για παιδιά σχολικής ηλικίας, κατά μείζονα λόγο πρέπει να ισχύσει στην περίπτωση ενός κοριτσιού βρεφονηπιακής ηλικίας όπως η Catherine.

92. Η ratio της προμνησθείσας νομολογίας έγκκειται, προφανώς, καταρχάς στην ανάγκη προστασίας του *συμφέροντος του ανήλικου*, λαμβανομένου υπόψη ότι ακριβώς σ' αυτό τον σκοπό πρέπει να αποβλέπει η άσκηση της ευχέρειας που παρέχεται στον γονέα (ή τον κηδεμόνα) να επιλέξει τον τόπο εγκατάστασής του ανήλικου εξ ονόματος και για λογαριασμό του τελευταίου.

93. Αν δεν της αναγνωριζόταν δικαίωμα διαμονής στη Μεγάλη Βρετανία, η μητέρα θα μπορούσε να ασκήσει εξ ονόματος και για λογαριασμό της Catherine το δικαίωμα εγκαταστάσεως στο έδαφος του κράτους αυτού μόνον με μια προοπτική προδήλως αντίθετη προς τα συμφέροντα της κόρης της, καθόσον στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε αυτομάτως να την εγκαταλείψει.

²⁶ — Προμνησθείσα απόφαση *Baumbast* και *R.*, σκέψη 75 (η υπογράμμιση δική μου). Στην περίπτωση εκείνη, επρόκειτο για γονέα υπήκοο Ηνωμένων Πολιτειών.

94. Για τον λόγο αυτόν, συνεπώς, η εν λόγω άρνηση θα αποτελούσε και παραβίαση της αρχής του σεβασμού της οικογενειακής ζωής την οποία καθιερώνει το άρθρο 8 της Συμβάσεως της Ρώμης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών²⁷, την οποία το Δικαστήριο αναγνωρίζει ως θεμελιώδους σημασίας²⁸.

95. Προς αποφυγήν, επομένως, των συνεπειών αυτών, η Chen θα έπρεπε απλώς να παραιτηθεί από την άσκηση του δικαιώματος της κόρης της να εγκατασταθεί στη Μεγάλη Βρετανία. Πράγμα, το οποίο, ωστόσο, σημαίνει ότι, αντίθετα προς την προμνησθείσα νομολογία, το δικαίωμα κυκλοφορίας και διαμονής το οποίο η Catherine, Ιρλανδή υπήκοος, αντλεί από το άρθρο 18 ΕΚ και την οδηγία 90/364 όχι μόνο δεν θα «διευκολυνόταν», αλλά θα στερούνταν μάλιστα και την πρακτική αποτελεσματικότητά του.

96. Έστω και για τον λόγο αυτόν και μόνο, θεωρώ, κατά συνέπεια, ότι η μητέρα της Catherine μπορεί να επικαλεστεί δικαίωμα διαμονής απορρέον από το δικαίωμα της κόρης της.

— Επί της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας

97. Εκτός αυτού, όμως, νομίζω ότι η παροχή στην Chen του δικαιώματος διαμονής θα

μπορούσε να βρει ισχυρό έρεισμα στο άρθρο 12 ΕΚ που απαγορεύει, στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, κάθε διάκριση στηριζόμενη στην ιθαγένεια.

98. Πράγματι, θεωρώ ότι στην προκειμένη περίπτωση πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις εφαρμογής της διατάξεως αυτής.

99. Εν πρώτοις, η διαφορά την οποία εξετάζουμε εμπίπτει ασφαλώς στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, καθόσον αφορά το δικαίωμα κοινοτικού υπηκόου να διαμένει στο έδαφος κράτους μέλους, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 18 ΕΚ και της οδηγίας 90/364, και αυτό ισχύει και όσον αφορά το δικαίωμα διαμονής της μητέρας, το οποίο, όπως μόλις είδαμε, είναι αδιαρρήκτως συνδεδεμένο με το δικαίωμα της κόρης της.

100. Υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία, η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων «επιβάλλει να μην αντιμετωπίζονται παρόμοιες καταστάσεις κατά τρόπο διαφορετικό και να μην αντιμετωπίζονται διαφορετικές καταστάσεις καθ' όμοιο τρόπο»²⁹.

27 — Στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, βλ. τις αποφάσεις της 18ης Φεβρουαρίου 1991, *Moustaquim* κατά Βελγίου, της 19ης Φεβρουαρίου 1996, *Gül* κατά Ελβετίας, της 28ης Νοεμβρίου 1996, *Ahmut* κατά Κάτω Χωρών, της 11ης Ιουλίου 2000, *Çiğiz* κατά Κάτω Χωρών, της 21ης Δεκεμβρίου 2000, *Şem* κατά Κάτω Χωρών, που είναι δημοσιευμένες στην ιστοσελίδα <http://hudoc.echr.coe.int>, στην ηλεκτρονική συλλογή της νομολογίας του ΕΔΔΑ.

28 — Βλ., ειδικότερα, την απόφαση της 11ης Ιουλίου 2002, C-60/00, *Carpenter* (Συλλογή 2002, σ. I-6279, σκέψεις 41 έως 45).

29 — Βλ., ως πλέον πρόσφατη, την προμνησθείσα απόφαση *García Avello*, σκέψη 31.

101. Όπως φάνηκε κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και ιδίως κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, αν η Catherine ήταν Βρετανή υπήκοος³⁰, η μητέρα —καίτοι υπήκοος τρίτου κράτους— θα είχε δικαίωμα να παραμείνει με την κόρη της στο Ηνωμένο Βασίλειο.

102. Αυτό σημαίνει ότι, αν όλα τα άλλα ενδεχομένως κρίσιμα πραγματικά στοιχεία ήταν όμοια και, ως εκ τούτου, επρόκειτο για «παρόμοια κατάσταση», η ιθαγένεια της κόρης θα συνεπαγόταν ευνοϊκή αντιμετώπιση της αιτήσεως της μητέρας για τη χορήγηση άδειας διαμονής.

103. Όμως, δεν υπάρχει κανένας αντικειμενικός λόγος που να δικαιολογεί διαφορετική μεταχείριση στην υπό κρίση υπόθεση.

104. Πράγματι, αν μια υπήκοος τρίτης χώρας, υπό την ιδιότητά της ως μητέρας ενός τέκνου Βρετανού υπηκόου, έχει το δικαίωμα, εκ του λόγου αυτού και μόνο, να διαμένει στο Ηνωμένο Βασίλειο, αυτό συμβαίνει προφανώς λόγω του θεμελιώδους ρόλου της μητέρας τόσο από συναισθηματικής απόψεως όσο και για την ανατροφή του τέκνου, καθώς και, γενικότερα, για

λόγους προστασίας της οικογένειάς και της ενότητάς της.

105. Ωστόσο, τέτοιες σκέψεις ισχύουν και σε περιπτώσεις όπως η υπό κρίση, στην οποία το τέκνο, καιίτοι δεν μπορεί να αντλήσει το δικαίωμα διαμονής απευθείας από τη βρετανική ιθαγένεια, έχει παρά ταύτα δικαίωμα διαμονής μακράς διάρκειας στο Ηνωμένο Βασίλειο, λόγω της κοινοτικής ιθαγένειάς του. Πράγματι, είναι απολύτως προφανές ότι ο αναντικατάστατος ρόλος της μητέρας στο συναισθηματικό επίπεδο και από πλευράς ανατροφής ενός τέκνου μικρής ηλικίας ουδόλως εξαρτάται από την ιθαγένεια του τέκνου.

106. Κατά συνέπεια, ελλείψει αντικειμενικών λόγων που να μπορούν να δικαιολογηθούν διαφορετική αντιμετώπιση της αιτήσεως της μητέρας για τη χορήγηση άδειας διαμονής, λόγω της ιθαγένειας του τέκνου της, πρέπει να θεωρηθεί ότι τα επίδικα βρετανικά μέτρα συνιστούν διάκριση λόγω ιθαγένειας, η οποία αντιβαίνει στο άρθρο 12 ΕΚ.

— Τελικά συμπεράσματα

107. Καταλήγοντας, προτείνω, συνεπώς, στο Δικαστήριο να απαντήσει στο αιτούν δικαστήριο ότι η απόφαση με την οποία οι αρχές κράτους μέλους απορρίπτουν την αίτηση για τη χορήγηση άδειας παραμονής μακράς διάρκειας την οποία υποβάλλει η μητέρα μιας ανήλικης κοινοτικής υπηκόου,

30 — Σημειώνεται ότι μια τέτοια υπόθεση είναι απολύτως αληθοφανής: πράγματι, θα αρκούσε να έχει ο έτερος γονέας τη βρετανική ιθαγένεια, ή, καιίτοι αλλοδαπός, να έχει δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο (άρθρο 1 του British Nationality Act 1981: βλ. υποσημείωση 8 των γραπτών παρατηρήσεων που υπέβαλε στο Δικαστήριο το Ηνωμένο Βασίλειο).

έχουσας δικαίωμα διαμονής εντός του κράτους μέλους αυτού, πέραν του ότι στερεί από την πρακτική αποτελεσματικότητά του το δικαίωμα διαμονής που αναγνωρίζεται στην ανήλικη από το άρθρο 18 ΕΚ και το άρθρο 1 της οδηγίας 90/364, συνιστά διάκριση λόγω ιθαγενείας απαγορευόμενη από το άρθρο 12 ΕΚ.

το κοινοτικό δίκαιο για να αποφύγουν την υπαγωγή τους στις εθνικές νομοθεσίες³¹.

Ε — Επί της καταχρήσεως δικαιώματος

108. Όπως ήδη ανέφερα (βλ. ανωτέρω σημεία 28 επ.), η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου επικαλέστηκε επίσης και το γεγονός ότι οι σύζυγοι Chen κανόνισαν ώστε η κόρη τους να γεννηθεί στο έδαφος της Βόρειας Ιρλανδίας με προφανή πρόθεση να της εξασφαλίσουν την απόκτηση της ιρλανδικής ιθαγενείας και, μέσω αυτής, δικαίωμα διαμονής εντός άλλης χώρας μέλους της Κοινότητας. Συνεπώς, η ιρλανδική ιθαγένεια της Catherine δεν είναι «γνήσια», καθώς αποτελεί τον καρπό ενός συγκεκριμένου σχεδίου το οποίο εφάρμοσαν οι γονείς της προκειμένου να αποκτήσουν δικαίωμα διαμονής στην Κοινότητα.

109. Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει, όμως, ότι κάθε κράτος μέλος δικαιούται να λαμβάνει μέτρα προκειμένου να εμποδίζει τους ενδιαφερόμενους να επικαλούνται καταχρηστικά ή δολίως, χάρη στις ευχέρειες που τους παρέχει η Συνθήκη,

110. Εν προκειμένω, συντρέχει, συνεπώς, περίπτωση καταχρήσεως δικαιώματος, η οποία μπορεί να επηρεάσει την έκβαση της υπό κρίση διαφοράς.

111. Ωστόσο, από πλευράς μου, δεν νομίζω ότι μπορώ να συμμεριστώ την άποψη αυτή, έστω και ανεξαρτήτως των επιφυλάξεων τις οποίες, γενικώς, δημιουργεί η μεταφορά, σε κοινοτικό επίπεδο, μιας έννοιας της οποίας η ύπαρξη ήδη συζητείται στα εθνικά δίκαια και της οποίας ο ορισμός είναι ακόμα περισσότερο ασαφής.

112. Εν πάση περιπτώσει, ακόμα και αν εξετάσω το ζήτημα από την οπτική γωνία των βρετανικών επιχειρημάτων, νομίζω ότι το σύστημα των σχέσεων μεταξύ του κοινοτικού δικαίου και των δικαίων των κρατών μελών, όπως έχει πλέον διαμορφωθεί από την πολλών δεκαετιών νομολογία του Δικαστηρίου, συνεπάγεται αναγκαστικά ότι κατάχρηση ενός δικαιώματος απονεμομένου από τη Συνθήκη μπορεί να υπάρξει μόνον υπό εξαιρετικές περιστάσεις, διότι ο αποκλεισμός της εφαρμογής μιας εθνικής διάταξης λόγω της επικλήσεως δικαιώματος απονεμομένου από την κοινοτική έννομη τάξη αποτελεί τη φυσική συνέπεια της αρχής της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου.

31 — Βλ., την απόφαση της 9ης Μαρτίου 1999, C-212/97, Centros (Συλλογή 1999, σ. I-1459, σκέψη 24) και την εκεί παρατιθέμενη πλούσια νομολογία.

113. Ούτε το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος δημιουργεί εσκεμμένως μια πραγματική κατάσταση η οποία γεννά υπέρ αυτού δικαίωμα απορρέον από την κοινοτική έννομη τάξη, με σκοπό να αποφύγει με τον τρόπο αυτόν την εφαρμογή ορισμένης, δυσμενούς γι' αυτόν, εθνικής ρυθμίσεως, μπορεί να συνιστά, *αυτό καθαυτό*, στοιχείο αρκετό για να καταστήσει μη εφαρμόσιμες τις κρίσιμες κοινοτικές διατάξεις³².

114. Για να μπορεί, ενδεχομένως, να γίνει λόγος για κατάχρηση δικαιώματος, πρέπει να προκύπτει από «ένα σύνολο αντικειμενικών περιστάσεων» ότι, «παρά την τυπική τήρηση των προϋποθέσεων που θέτει η κοινοτική ρύθμιση, *δεν επιτεύχθηκε ο επιδιωκόμενος με τη ρύθμιση αυτή σκοπός*»³³. Πρέπει, δηλαδή, να εξετάζεται αν ο ενδιαφερόμενος, επικαλούμενος την κοινοτική διάταξη που του απονέμει το επίμαχο δικαίωμα, προδίδει το πνεύμα και το περιεχόμενο της διατάξεως αυτής.

115. Συνεπώς, το κριτήριο αναφοράς έγκειται, ουσιαστικά, στο κατά πόσον υπάρχει αλλοίωση των σκοπών της *κοινοτικής διατάξεως* την οποία απονέμει το επίμαχο δικαίωμα.

116. Όμως, στην υπό κρίση περίπτωση, δεν πληρούνται, κατά τη γνώμη μου, οι προϋποθέσεις αυτές. Συγκεκριμένα, δεν εκτιμώ ότι μπορεί να θεωρηθεί ότι η συμπεριφορά των συζύγων Chen συνιστά «[προσπάθεια] παρακάμψης της εθνικής νομοθεσίας από κοινοτικούς υπηκόους που επικαλούνται *καταχρηστικώς ή δολίως* το κοινοτικό δίκαιο»³⁴.

117. Είναι αληθές ότι η Chen, επικαλούμενη τις διατάξεις της Συνθήκης που απονέμουν δικαίωμα διαμονής στην Catherine και, κατ' αντανάκλαση, στην ίδια, υπό την ιδιότητά της ως μητέρας της Catherine, παρακάμπτει τελικά τις αγγλικές διατάξεις που περιορίζουν το δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών.

118. Νομίζω, ωστόσο, ότι δεν συντρέχει περίπτωση αλλοίωσης των σκοπών των κοινοτικών διατάξεων των οποίων γίνεται επίκληση.

119. Πράγματι, ο σκοπός τον οποίο επιδιώκουν οι διατάξεις περί του δικαιώματος διαμονής, ειδικότερα δε το άρθρο 18 ΕΚ, όπως εφαρμόστηκε με την οδηγία 90/364 και επιβεβαιώθηκε με το άρθρο 45 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, είναι προφανέστατος. Πρόκειται για την εξάλειψη όλων των περιορισμών στην κυκλοφορία και τη διαμονή των κοινοτικών υπηκόων, υπό τη

32 — Προμνησθείσα απόφαση Centros, σκέψη 27, και, αναλυτικότερα, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα A. La Pergola στην ίδια υπόθεση (Συλλογή 1999, σ. Ι-1476 επ.).

33 — Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2000, C-110/99, Emsland-Stärke (Συλλογή 2000, σ. Ι-11569, σκέψη 52). Υπό το ίδιο πνεύμα, βλ. επίσης προμνησθείσα απόφαση Centros, σκέψη 25, και απόφαση της 21ης Νοεμβρίου 2002, C-436/00, X και Y (Συλλογή 2002, σ. Ι-10829, σκέψη 42).

34 — Βλ. την έννοια της καταχρήσεως του κοινοτικού δικαίου σύμφωνα με την απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 2001, C-63/99, Gloszczuk (Συλλογή 2001, σ. Ι-6369, σκέψη 75). Η υπογράμμιση δική μου.

μόνη προϋπόθεση να μην επιβαρύνουν τα δημόσια οικονομικά του κράτους υποδοχής.

ακριβώς για να επιτύχουν τον σκοπό στον οποίο η κοινοτική διάταξη αποβλέπει: το δικαίωμα διαμονής της κόρης.

120. Όταν ένας μέλλων γονέας αποφασίζει, όπως στην υπό κρίση περίπτωση, ότι το καλό της ανήλικης κόρης του επιβάλλει να αποκτήσει αυτή την κοινοτική ιθαγένεια ώστε να μπορεί κατόπιν να απολαμβάνει τα αντίστοιχα δικαιώματα, ιδίως το δικαίωμα εγκαταστάσεως στο οποίο αναφέρεται το άρθρο 18 ΕΚ, δεν υπάρχει τίποτε το «καταχρηστικό» στο ότι προσπαθεί, τηρώντας τους νόμους, να κανονίσει ώστε η κόρη να πληροί, κατά την ημερομηνία γεννήσεώς της, τις προϋποθέσεις κτήσεως της ιθαγένειας κάποιου κράτους μέλους.

123. Ούτε ο αποκλεισμός της εφαρμογής, έναντι της μητέρας, των βρετανικών διατάξεων περί της διαμονής των υπηκόων τρίτης χώρας μπορεί να θεωρηθεί ως το αποτέλεσμα καταχρήσεως δικαιώματος. Όπως ελέχθη, συνιστά ένα αποτέλεσμα απολύτως συνεπές με τον σκοπό της επίδικης κοινοτικής διατάξεως και αποτελεί μάλιστα αναγκαία προϋπόθεση της υλοποιήσεως του σκοπού αυτού, στον βαθμό που επιτρέπει να εξασφαλιστεί σε κοινοτικό υπήκοο το δικαίωμα να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος κράτους μέλους.

121. Όπως δεν μπορεί να θεωρηθεί «καταχρηστικό» το ότι ο γονέας αυτός χρησιμοποιεί όλα τα μέσα ώστε να μπορέσει η κόρη να ασκήσει το —νομίμως κτηθέν— δικαίωμα διαμονής και ζητεί, κατά συνέπεια, να του επιτραπεί να διαμείνει μαζί της στο ίδιο κράτος υποδοχής.

124. Στην πραγματικότητα, το πρόβλημα, αν μπορεί να γίνει λόγος για πρόβλημα, έγκειται στο κριτήριο απονομής της ιθαγένειας το οποίο έχει υιοθετήσει η ιρλανδική νομοθεσία, το *jus soli*³⁶, το οποίο μπορεί να προκαλέσει καταστάσεις όπως αυτή της υπό κρίση υποθέσεως.

122. Πράγματι, στην περίπτωση αυτή δεν πρόκειται για πρόσωπα τα οποία «επικαλούνται καταχρηστικώς ή δολίως το κοινοτικό δίκαιο»³⁵, αλλοιώνοντας τον περιεχόμενο και τους σκοπούς των διατάξεων αυτής της έννομης τάξεως, αλλά για πρόσωπα τα οποία, γνωρίζοντας το περιεχόμενο των ελευθεριών που προβλέπει το κοινοτικό δίκαιο, επωφελούνται με νόμιμα μέσα,

125. Όντως, προς αποφυγήν τέτοιων καταστάσεων, ο νομοθέτης θα μπορούσε να έχει σχετικοποιήσει το κριτήριο αυτό, προσθέτοντας μια προϋπόθεση μόνιμης κατοικίας του

36 — Αντιθέτως, είναι αδιάφορο, στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, το ότι το «έδαφος» στο οποίο αναφέρεται το *jus soli*, δηλαδή η πόλη του Belfast, δεν υπάγεται, λόγω της γνωστής ιστορίας της νήσου Ιρλανδίας, στην κυριαρχία της Ιρλανδίας (Éire), αλλά σ' αυτή του Ηνωμένου Βασιλείου. Συνεπώς, το πρόβλημα θα είχε ανακύψει, υπό τους ίδιους όρους, και αν η κόρη είχε γεννηθεί στο έδαφος της Ιρλανδίας (Éire) και είχε κατόπιν μεταβεί στο Belfast, ή στο Cardiff, με τη μητέρα της.

35 — Βλ. προμνησθείσα απόφαση Gloszczuk, σκέψη 75.

γονέα στο έδαφος της νήσου Ιρλανδίας³⁷. Μια τέτοια, όμως, πρόσθετη προϋπόθεση δεν υπάρχει στην ιρλανδική νομοθεσία ή, εν πάση περιπτώσει, δεν ισχύει στην περίπτωση της Catherine.

126. Επαναλαμβάνω ότι, υπό τις συνθήκες αυτές, ασφαλώς δεν μπορεί να προσαφθεί στην Catherine ή στη μητέρα της το ότι έκαναν νόμιμη χρήση των δυνατοτήτων και των δικαιωμάτων που τους παρέχει το κοινοτικό δίκαιο.

127. Κατά τα λοιπά, αν γινόταν δεκτή η άποψη του Ηνωμένου Βασιλείου, θα μπορούσαν να διατυπωθούν υποψίες σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις ηθελημένης κτήσεως της ιθαγένειας ενός κράτους μέλους. Πράγμα το οποίο θα μπορούσε παραδόξως να οδηγήσει στην εξάρτηση της απολαύσεως των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ιδιότητα του πολίτη της Ενώσεως από την προϋπόθεση [...] του ακούσιου χαρακτήρα της κτήσεως της ιθαγένειας.

37 — Όπως, ειρήσθω εν παρόδω, προβλέπεται στο άρθρο 1 και το παράρτημα 2 της «Agreement between the government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the government of Ireland», που συνήφθη στο Belfast στις 10 Απριλίου 1998. Το άρθρο 1, παράγραφος vi), προβλέπει ότι οι δύο κυβερνήσεις «recognise the birthright of all the people of Northern Ireland to identify themselves and be accepted as Irish or British, or both, as they may so choose, and accordingly confirm that their right to hold both British and Irish citizenship is accepted by both Governments and would not be affected by any future change in the status of Northern Ireland». Εξάλλου, το παράρτημα 2, διευκρινίζει ότι, για την εφαρμογή του προμνησθέντος άρθρου 1, στην έννοια «the people of Northern Ireland» εμπίπτουν «all persons born in Northern Ireland and having, at the time of their birth, at least one parent who is a British citizen, an Irish citizen or is otherwise entitled to reside in Northern Ireland without any restriction on their period of residence» (οι υπογραμμίσεις δικές μου).

128. Αυτό, όμως, θα ισοδυναμούσε με «[περιορισμό των αποτελεσμάτων] της απονομής της ιθαγενείας άλλου κράτους μέλους, [με την επιβολή πρόσθετης προϋποθέσεως] αναγνωρίσεώς της, για να μπορούν να ασκούνται οι προβλεπόμενες στη Συνθήκη θεμελιώδεις ελευθερίες». Και τούτο, όπως ήδη έχει διευκρινίσει το Δικαστήριο, δεν επιτρέπεται στο κοινοτικό δίκαιο³⁸.

129. Κατά την άποψή μου, συνεπώς, η απάντηση στα ερωτήματα που υπέβαλε στο Δικαστήριο το αιτούν δικαστήριο δεν μπορεί να επηρεαστεί από το ότι οι σύζυγοι Chen ενήργησαν κατά τρόπον ώστε η κόρη τους να γεννηθεί στο έδαφος της Βόρειας Ιρλανδίας ακριβώς για να της εξασφαλίσουν ότι θα αποκτήσει την ιρλανδική ιθαγένεια και, ως εκ τούτου, το δικαίωμα διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις άλλες χώρες μέλη της Κοινότητας.

ΣΤ — Επί του δικαιώματος στον σεβασμό της οικογενειακής ζωής

130. Έχοντας καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το κοινοτικό δίκαιο απονέμει στη μεν Catherine το δικαίωμα να εγκατασταθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο, στη δε μητέρα της το δικαίωμα να μένει με την κόρη της, δεν θεωρώ απαραίτητο να εξετάσω το κατά

38 — Βλ. προμνησθείσες αποφάσεις Micheletti, σκέψη 10, και Kaup, σκέψη 19.

πόσον τα εθνικά μέτρα συμβιβάζονται με τη Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών. Πράγματι, η προτεινόμενη εδώ ερμηνεία της Συνθήκης είναι απολύτως συνεπής, όπως ανέφερα, προς τις αξίες που εκφράζει το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και, ειδικότερα, με την επιταγή του σεβασμού της ενότητας της οικογενειακής ζωής (βλ. ανωτέρω σημείο 94).

V — Πρόταση

131. Καταλήγοντας, προτείνω, συνεπώς, στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στα ερωτήματα που του υπέβαλε η Immigration Appellate Authority του Hatton Cross:

- «1) Μια ανήλικη μικρής ηλικίας, κοινοτική υπήκοος, που διαθέτει υγειονομική ασφάλιση ικανή να καλύψει όλους τους κινδύνους εντός του κράτους μέλους υποδοχής και η οποία, καίτοι δεν διαθέτει προσωπικώς εισοδήματα ή προσόδους, έχει εν πάση περιπτώσει στη διάθεσή της, μέσω των γονέων της, επαρκείς πόρους ώστε να αποκλείεται να επιβαρύνει τα δημόσια οικονομικά του κράτους μέλους υποδοχής, πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 1 της οδηγίας 90/364/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής, και έχει, συνεπώς, δικαίωμα διαμονής αόριστης διάρκειας στο έδαφος κράτους μέλους άλλου από το κράτος του οποίου είναι υπήκοος.
- 2) Η απόφαση με την οποία οι αρχές κράτους μέλους απορρίπτουν την αίτηση για τη χορήγηση άδειας παραμονής μακράς διάρκειας την οποία υποβάλλει η μητέρα μιας ανήλικης κοινοτικής υπηκόου, έχουσας δικαίωμα διαμονής εντός του κράτους μέλους αυτού, πέραν του ότι στερεί από την πρακτική αποτελεσματικότητά του το δικαίωμα που αναγνωρίζεται στην ανήλικη από το άρθρο 18 ΕΚ και το άρθρο 1 της οδηγίας 90/364, συνιστά διάκριση λόγω ιθαγενείας απαγορευόμενη από το άρθρο 12 ΕΚ.»